

УДК 339:347.7

Н. О. Шура,

к. е. н., доцент, ДВНЗ "Криворізький національний університет", Кривий Ріг

ПЕРСПЕКТИВИ УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАХУВАННЯ РИЗИКІВ ЕКСПОРТНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

N. Shura,

Candidate of Sciences (Economic), Associate Professor, SHEE "Krivorozhskiy national university", Kriviy Rig

PROSPECTS OF IMPROVEMENT OF INSURANCE OF RISKS OF EXPORT ACTIVITY OF DOMESTIC ENTERPRISES

У статті наголошено на важливості врахування різного роду ризиків при здійсненні вітчизняними підприємствами зовнішньоекономічної діяльності. При цьому вказано на необхідності оцінювання цих ризиків з метою кількісного вимірювання ступеня ризикованості зовнішньоекономічної діяльності. Вказано на найбільш поширену методику комплексного оцінювання зовнішньоторгівельних операцій підприємства. На прикладі ПАТ "Коблево" здійснено оцінку ризикованості експортних операцій даного підприємства за основними країнами-споживачами продукції. Зроблено висновки за результатами оцінювання. На основі найбільш характерних ризиків розроблено пропозиції по страхуванню ризиків експортних операцій вітчизняних підприємств. Розкрито сутність та особливості страхування комерційних кредитних ризиків експортерів за допомогою Експортних кредитних агенств. Наведено переваги та особливості такого страхування в умовах української економічної дійсності.

In the article importance of account of different sort of risks is marked at realization of foreign economic activity domestic enterprises. It is thus indicated on the necessity of evaluation of these risks with the purpose of the quantitative measuring of degree of riskiness of foreign economic activity. It is indicated on the most widespread method of complex evaluation of foreign trade operations of enterprise. On the example of PAO "Koblevo" the estimation of riskiness of export operations of this enterprise is carried out on the basic countries-users of products. Conclusions are done on results an evaluation. On the basis of the most characteristic risks developed suggestion on insurance of risks of export operations of domestic enterprises. Essence and features of insurance of commercial credit risks of exporters is exposed by Export credit agentions. Advantages and features of such insurance are resulted in the conditions of Ukrainian economic reality.

Ключові слова: ризик, зовнішньоекономічна діяльність, експортна діяльність, ризики, страхування ризиків, Експортне кредитне агенство.

Key words: risk, foreign economic activity, export activity, risks, insurance of risks, Export credit agention.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Сучасні економічні трансформаційні перетворення та європейський вектор розвитку нашої країни вимагають організації надійного страхового захисту усіх суб'єктів ринку. В умовах обмежених можливостей фінансування страхового захисту вітчизняні підприємства, що працюють з виходом на міжнародний ринок, не здатні забезпечити безперервність і безперебійність національного виробництва, сприяти активізації інвестиційних процесів в економіці, формувати систему надійного захисту своїх активів. Функціонування і розвиток під-

приємств, орієнтованих на зовнішньоекономічну діяльність, пов'язані з формуванням економічних зв'язків, що складаються між окремими країнами, юридичними суб'єктами ринку і приватними особами. Належність економічних контрагентів до різних країн збільшує ризикованість їх спільної діяльності.

Проникнення вітчизняних виробників конкурентоспроможної продукції на закордонні ринки пов'язане з необхідністю приймати рішення, що пов'язані зі зменшенням або нівелюванням ризиків, які можуть виникнути під час експортної діяльності. Це стосується всіх сфер

зовнішньоекономічної діяльності, а також всіх без виключення галузей національної економіки. Не виключенням в умовах такої ризикованості є і міжнародна торгівля, зокрема, експортні операції.

Загальновідомо, що ризики зовнішньоторгівельних операцій за своїм обсягом і рівнем є вищими, ніж ризики діяльності підприємства на внутрішньому ринку, оскільки свій відбиток накладає вплив чинників міжнародного середовища. Саме на ризиках зовнішньоекономічної діяльності зосереджується найбільша увага під час її здійснення. Важливою особливістю виявлення ризиків ЗЕД є те, що кожний міжнародний ринок має свою специфіку функціонування, яку потрібно вивчити і врахувати для подальшого здійснення на ньому економічних інтересів вітчизняних підприємств.

Через великий вплив ризиків ЗЕД на прибутковість підприємств, важливе значення сьогодні належить їх страхуванню. Загалом, сучасна система страхування пропонує широкий набір послуг, пов'язаних із зменшенням ризикованості зовнішньоекономічної діяльності. Проте практика вітчизняного страхового бізнесу вказує, що учасники міжнародної торгівлі найчастіше використовують лише ті види страхування, які є обов'язковими для її здійснення. В той же час, в практиці розвинених країн широкого розповсюдження вже давно набуло добровільне страхування, яке пропонує широкий набір послуг для страхування ризиків ЗЕД. Тому наша головна задача — довести вітчизняним підприємствам важливість та ефективність добровільного страхування зовнішньоекономічної діяльності.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

Багато вчених як іноземних, так і вітчизняних приділяють увагу вивченню сутності ризиків зовнішньоекономічної діяльності, методам їх оцінювання та мінімізації. Зокрема це знайшло відображення у працях І. Балабанова, В. Гранатурова, А. Камінського, В. Кравченка, В. Лоуренса, Н. Машиної, Д. Месен, Н. Подольчак, М. Римар, А. Рум'янцева, А. Старостіна, Л. Хейм, Н. Чухрай та інших. Питання здійснення внутрішнього контролю на підприємстві та управління ризиками висвітлювали у своїх працях Г. Гольдштейн, А. Гуц, І. Івченко, О. Макєєва, С. Орлов, М. Поукок, А. Тейлор та інші вітчизняні та зарубіжні автори. Багато уваги приділили питанням організації, проведення та методичного забезпечення митного постаудиту як складової страхування ри-

зиків зовнішньоекономічної діяльності І. Бережнюк, О. Вакульчик [2], О. Гребельник, Т. Демчук [4], Т. Єдинак, В. Науменко, П. Пашко, Л. Письмаченко, О. Пригара [6]. Проте в науковій літературі нерозкритим залишається питання формування механізму страхування ризиків зовнішньоекономічної діяльності для вітчизняних підприємств.

МЕТА СТАТТІ

Метою статті визначено дослідження перспектив удосконалення страхування ризиків зовнішньоекономічної діяльності в Україні в сучасних умовах господарювання.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проникнення вітчизняних виробників на міжнародні ринки пов'язане з необхідністю приймати господарські рішення, що пов'язані з ризиками, які можуть принести як додаткові прибутки, так і збитки. Важливою особливістю виявлення, зменшення або можливого попередження ризиків зовнішньоекономічної діяльності є те, що кожний зарубіжний ринок має свою специфіку функціонування, яку потрібно дослідити і врахувати для подальшої реалізації на ньому економічних інтересів підприємств. Тобто оцінювання ризиків ЗЕД має проводитися по кожній окремій країні та напряму зовнішньоекономічних операцій.

Особливо актуальним є питання виявлення та оцінювання економічних ризиків для вітчизняних підприємств, які зазнають значних збитків внаслідок нестабільності середовища діяльності, світової економічної кризи, застарілої техніки та технологій виробництва, власної капітало-, енерго- та фондомісткості. В цьому контексті цікавим вдається алгоритм інтегрального оцінювання ризиків міжнародної діяльності, запропонований О.Ю. Пригарою [6, с. 84]:

1. Визначення головних факторів ринкових загроз і ринкових можливостей.
 2. Ранжування факторів ринкових можливостей та ринкових загроз за допомогою методики парних порівнянь.
 3. Оцінювання індексу ризику міжнародної діяльності підприємств на іноземних ринках.
 4. Визначення факторного впливу за допомогою факторного аналізу.
 5. Побудова тренду змін ризиків міжнародної діяльності підприємств на іноземних ринках.
 6. Узагальнення отриманих результатів.
- Як зазначає автор, до визначення головних факторів ринкових загроз та можливостей до-

цільно залучати експертів (керівників різних підрозділів підприємств і сторонніх спеціалістів, що є фахівцями у тій чи іншій галузі). Крім того, для уникнення зазначених недоліків і зменшення помилок при розрахунках, які викривляють кінцеві результати, потрібно провести аналіз обраних факторів ринкових загроз і можливостей і визначити їх вагомість. Для цього часто використовують методику парних порівнянь [6, с. 85]. Ця методика передбачає ранжування факторів ринкових можливостей та ринкових загроз.

На прикладі ПАТ "Коблево" нами здійснено оцінку ризиків зовнішньоекономічної діяльності даного підприємства за вказаною методикою. Основними країнами-споживачами продукції ПАТ "Коблево" сьогодні є Росія, країни Балтії та Ізраїль (табл. 1).

З даної таблиці видно, що основним споживачем експортованої продукції є Росія (65,4%), потім ідуть країни Балтії (18,3%) та Ізраїль (13,1%). Продукція також експортується до Молдови, Казахстану та низку інших країн колишнього Радянського Союзу, але сукупна частка цього експорту становить лише 3,2%.

Узагальнююча оцінка ризикованості ЗЕД для ПАТ "Коблево" на основі методики [6] показана в таблицях 2—4.

Таблиця 1 демонструє, що ринок Росії для ПАТ "Коблево" є середнім, оскільки вміщується в інтервал від 0 до 1, але наближений до 1, тобто до високого рівня, що може бути сигналом для досліджуваного підприємства появи більшої ризикованості в перспективі.

За даними таблиці 2 для країн Балтії характерним є стабільно середній рівень ризикованості ЗЕД (0,55).

З таблиці 3 отримуємо, що ризик діяльності в Ізраїлі є найнижчим серед всіх проаналізованих країн.

Таблиця 1. Структура експорту продукції ПАТ "Коблево" в 2013 році

Країни	Обсяг експортної реалізації продукції, тис. грн.	Структура експорту, %
Росія	19443	65,4
Країни Балтії	5440	18,3
Ізраїль	3894	13,1
Інші країни	951	3,2
Разом	29729	100

Таким чином, ПАТ "Коблево" рекомендується розширювати ринки збуту в країни Балтії та Ізраїль, а сорочувати — в Росії, оскільки в цій країні найвищий ризик зовнішньоекономічної діяльності.

Аналізуючи таблицю 4, також відмітимо найбільший рівень ринкових загроз в розмірі 0,492, характерний для такого фактору, як рівень розвитку економіки. В розрахунках, що залишилися за межами даної статті, нами визначено, що серед економічних факторів, включених до даного блоку в узагальнюючій таблиці, найбільш негативний вплив чинять економічні умови господарювання та взаємодії контрагентів різних країн, а також стан розрахунково-платіжної дисципліни. Така ситуація вказує на необхідність пошуку шляхів зменшення саме комерційних (кредитних) ризиків зовнішньоекономічної діяльності.

Ризики неплатежу безпосередньо залежать від експортера та пов'язані з фінансовими труднощами імпортера, банкрутством або небажанням сплачувати свою заборгованість контрагенту, а також інші ризики, пов'язані з тим, що імпортер прагне розрахуватися за контрактом, але не може цього зробити з незалежних від нього обставин.

У сучасній міжнародній торгівлі свою ефективність підтвердила державна підтримка екс-

Таблиця 2. Узагальнююча оцінка ризикованості зовнішньоекономічної діяльності ПАТ "Коблево" для Росії

Фактори ринкових загроз, j	Коефіцієнт вагомості, a _j	Імовірність реалізації факторів, b _j	Ступінь впливу фактора, c _j	Загальна оцінка прояву фактора ризику ринкової загрози, F _{ji}
Вхідні бар'єри на ринок	0,78	0,43	0,77	0,258
Активна діяльність конкурентів	0,58	0,82	0,6	0,285
Загальний показник потенційних ринкових загроз, I _j				Σ=0,544
Фактори ринкових можливостей, i	Коефіцієнт вагомості, a _i	Імовірність реалізації факторів, b _i	Ступінь впливу фактора, c _i	Загальна оцінка прояву фактора ризику ринкової загрози, F _{mi}
Політична стабільність	0,795	0,575	0,82	0,375
Рівень розвитку економіки	0,71	0,47	0,585	0,195
Загальний показник потенційних ринкових можливостей, I _m				Σ=0,57
Співвідношення загроз і можливостей, I ^{ризик}				0,544/0,57=0,954

Таблиця 3. Узагальнююча оцінка ризикованості зовнішньоекономічної діяльності ПАТ "Коблево" для країн Балтії

Фактори ринкових загроз, j	Коефіцієнт вагомості, a _j	Імовірність реалізації факторів, b _j	Ступінь впливу фактора, c _j	Загальна оцінка прояву фактора ризику ринкової загрози, F _{zj}
Вхідні бар'єри на ринок	0,735	0,27	0,595	0,118
Активна діяльність конкурентів	0,615	0,83	0,725	0,370
Загальний показник потенційних ринкових загроз, I _z				Σ=0,488
Фактори ринкових можливостей, i	Коефіцієнт вагомості, a _i	Імовірність реалізації факторів, b _i	Ступінь впливу фактора, c _i	Загальна оцінка прояву фактора ризику ринкової загрози, F _{mi}
Політична стабільність	0,8	0,84	0,58	0,390
Рівень розвитку економіки	0,71	0,87	0,8	0,494
Загальний показник потенційних ринкових можливостей, I _m				Σ=0,884
Співвідношення загроз і можливостей, I ^{ризик}				0,488/0,884=0,55

порту через Експортні кредитні агентства (ЕКА) [7, с. 54]. ЕКА страхують експортні кредитні та комерційні ризики та надають відповідні гарантії по зовнішньоторгівельним операціям.

Головною метою діяльності ЕКА є страхова та фінансова підтримка національних експортерів задля забезпечення конкурентоспроможних умов пропозиції своєї продукції/послуг на міжнародних товарних ринках [8].

Сьогодні подібні інституційні суб'єкти страхового ринку функціонують у понад 70 країнах світу, зокрема майже у всіх країнах Східної Європи.

На відміну від державного (в тому числі обов'язкового) страхування експортної діяльності, де основною метою є державна підтримка експортерів, комерційне страху-

вання такої діяльності має на меті отримання та збільшення прибутків. Тому комерційні страховики більш ретельно підходять до відбору страхових об'єктів, які беруться під страховий захист, встановлюючи при цьому трохи вищі тарифи, ніж державні страхові компанії.

Головними перевагами вітчизняних експортерів від фінансування та страхування їхньої діяльності банківськими установами за посередництва ЕКА є [9]:

— можливість запропонувати своїм покупцям конкурентоспроможні умови оплати; отримати захист від майнового та фінансового ризиків; врегулювання питань щодо застави шляхом можливого страхування заставного майна;

— підвищення вимог до фінансового стану імпортера. Це можливо за рахунок додаткової

Таблиця 4. Узагальнююча оцінка ризикованості зовнішньоекономічної діяльності ПАТ "Коблево" для Ізраїлю

Фактори ринкових загроз, j	Коефіцієнт вагомості, a _j	Імовірність реалізації факторів, b _j	Ступінь впливу фактора, c _j	Загальна оцінка прояву фактора ризику ринкової загрози, F _{zj}
Вхідні бар'єри на ринок	0,74	0,265	0,58	0,114
Активна діяльність конкурентів	0,605	0,815	0,695	0,343
Загальний показник потенційних ринкових загроз, I _z				Σ=456
Фактори ринкових можливостей, i	Коефіцієнт вагомості, a _i	Імовірність реалізації факторів, b _i	Ступінь впливу фактора, c _i	Загальна оцінка прояву фактора ризику ринкової загрози, F _{mi}
Політична стабільність	0,85	0,855	0,57	0,414
Рівень розвитку економіки	0,715	0,85	0,81	0,492
Загальний показник потенційних ринкових можливостей, I _m				Σ=0,907
Співвідношення загроз і можливостей, I ^{ризик}				0,456/0,907=0,50

перевірки фінансового стану імпортера для отримання страхових гарантій; моніторинг можливих ризиків неплатежу на зовнішніх ринках страховиком.

Кредитування під гарантії ЕКА може здійснюватися за двома схемами [1]:

1) кредит надається вітчизняному банку для фінансування цільового контракту вітчизняного експортера;

2) зарубіжний банк-кредитор надає прямий кредит вітчизняному експортеру під гарантії вітчизняного банку.

Вибір конкретної схеми залежить від того, хто саме — банк або підприємство-експортер — користується більшою довірою у банку і ЕКА.

ВИСНОВКИ І ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Таким чином, формування ефективної системи державної підтримки неможливо без експортно-кредитних агенцій (ЕКА) — структур, які займаються страхуванням ризиків підприємств-експортерів. Саме співробітництво з таким агенством, на відміну від державних страхових компаній, дійсно дозволяє більш ретельно підходити до вибору споживачів експортної продукції та отримувати порівняно вищі прибутки, нести порівняно менші втрати від зовнішньоекономічної діяльності.

Література:

1. Про схвалення Концепції створення системи державної підтримки експорту України. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 1.08.2013 № 586-р.

2. Вакульчик О.М. Особливості організації та проведення зовнішнього контролю розрахунків за митними платежами підприємств суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності / О.М. Вакульчик, О.О. Книшек, К.В. Йова // Механізм регулювання економіки. — 2010. — № 3. — Т. 1. — С. 107—121.

3. Вітлінський В.В. Ризикологія в економіці та підприємстві: монографія / В.В. Вітлінський, П. І. Великоіваненко. — К.: КНЕУ, 2004. — 480 с.

4. Демчук Т.П. Аналіз ризиків при здійсненні підприємствами валютних операцій / Т.П. Демчук // Економічні науки. Серія "Облік і фінанси" — 2009. — № 6 (24). — Ч. 2. — С. 159—167.

5. Іващенко О.А. Фінансові інструменти управління економічними ризиками / О.А. Іващенко // Зовнішня торгівля: право та економіка. — 2009. — № 2 (25). — С. 141—147.

6. Пригара О.Ю. Методика оцінювання ризиків міжнародної діяльності підприємства / О.Ю. Пригара, Л.О. Ярош-Дмитренко // Бізнес-інформ. — 2012. — № 4. — С. 83—87.

7. Софіщенко І.Я. Проблеми інституціоналізації державного сприяння експорту / І.Я. Софіщенко // Актуальні проблеми економіки. — 2012. — № 10. — С. 52—57.

8. Чайкіна І.О. Страхування у сфері зовнішньоекономічної діяльності [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=5026>

9. Ярошенко С. Розвиток торгового фінансування: необхідність створення експортного кредитного агенства в Україні [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/832>

References:

1. Cabinet of Ministers of Ukraine (2013), Order "On approval of the Concept of creation state support to Ukraine's exports", available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/586-2013-%D1%80> (Accessed 15 July 2014).

2. Vakul'chuk, O.M. (2010), "Features of the organization and the external control of payments for customs duties enterprise of foreign economic operators", vol. 3, pp. 107—121.

3. Vitlins'kyj, V.V. (2004), *Ryzkykologhiia v ekonomitsi ta pidpryiemnytstvi* [Riskology in economics and entrepreneurship], KNEU, Kyiv, Ukraine.

4. Demchuk, T.P. (2009), "Analysis of risks in carrying hard currency transactions", *Ekonomichni nauky. Seriiia "Oblik i finansy"*, vol. 6, no. 24, pp. 159—167.

5. Ivaschenko, O.A. (2009), "Financial management tools of economic risks", *Zovnishnia torhivlia: pravo ta ekonomika*, vol. 2, no. 25, pp. 141—147.

6. Pryhara, O.Yu. (2012), "Methods for risk assessment of international activities of the enterprise", *Biznes-inform*, vol. 4, pp. 83—87.

7. Sofischnenko, I.Ya. (2012), "Problems institutionalization of state export promotion", *Aktual'ni problemy ekonomiky*, vol. 10, pp. 52—57.

8. Chajkina, I.O. (2012), "Insurance in foreign economic activity", available at: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=5026> (Accessed 15 July 2014).

9. Yaroshenko, S. "The development of trade finance: the need to create an export credit agency in Ukraine", available at: <http://oldconf.neasmo.org.ua/node/832> (Accessed 15 July 2014).

Стаття надійшла до редакції 03.07.2014 р.